

GINTARAS KABELKA

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

PROBLEMŲ ISTORIJS METODOLOGIJA LIETUVOJE

The Methodology of History of Problems in Lithuania

SUMMARY

The article analyzes the application of the methodology of history of problems to the Lithuanian history of philosophy. The article's most important elements are: the objective historical understanding, which treats philosophy as the totality of objectively and universally functioning cognitional elements and excludes from the interpretation of the history of philosophy all subjective and metaphysical factors; the concept of the history of philosophy as a process of transformation of philosophical problems, which initiates the historical study and provides the material and the structures of the interpretation of the results; the historical reconstruction of the problematic situation as a constellation of theoretical elements motivating the creation of a new theory. In works of history of problems depicts the picture of progress of philosophy that involves the elements for paradigmatic changes. He presents the radical modification of the solution of problem as the formation of a new problematic situation, which is treated as paradigmatic for the solution of other remaining problems. This is the constellation of the elements, which substantiate a peculiar method of philosophical thinking (paradigm).

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamas problemų istorijos metodologijos taikymas Lietuvos filosofijos istoriografijoje, eksplikuojami šios metodologijos svarbiausieji elementai: objektyvaus istorinio supratimo prieiga, kuri filosofiją traktuoja kaip objektyviai ir visuotinai galiojančių žinojimo elementų visumą; filosofijos istorijos, kaip problemų sprendimų kaitos samprata – filosofiją sudaro nuolat kintantys problemų sprendimai; problema yra ir tyrimo prieiga, tyrimo medžiagą konceptualiai struktūruojantis veiksnys; probleminės situacijos (istoriniu momentu susiklosčiusi teorinių elementų konsteliacija, lemianti naujos teorijos sukūrimą) istorinė rekonstrukcija. Problemų istorijoje konstruojamas filosofijos pažangos vaizdiny, papildomas paradigmos kaitos elementais: radikalus problemų sprendimų pokytis vaizduojamas kaip visiškai naujos probleminės situacijos susiformavimas. Ši traktuojama kaip paradigmatinė, lemianti visus likusius problemų sprendimo būdus: tai konsteliacija tokių elementų, kurie yra pagrindžiantys atskirą filosofavimo būdą (paradigmą).

RAKTAŽODŽIAI: problemų istorija, Lietuvos filosofijos istoriografija.

KEY WORDS: the methodology of history of problems, Lithuanian history of philosophy.

IVADAS

Filosofijos istorijos tyrimai Lietuvoje sistemingai vykdomi nuo praėjusio amžiaus vidurio, tačiau iki šiol nebūta (išskyrus keletą epizodinių pasvarstymų ir proginių diskusijų) nuoseklios šių tyrimų metodologinės analizės, kuri parodytų filosofijos istorikų kuriamų praeities filosofinio palikimo aiškinimų pobūdį. Kitaip tariant, filosofijos istoriografijai, kaip vienai iš Lietuvos filosofinių disciplinų, vis dar stinga metodologinio refleksyvumo. Šiame straipsnyje analizuojama viena reikšmingiausių Lietuvos filosofijos istoriografijoje taikomų metodologijų – vadinamoji problemų istorija. Ji priskiriama filosofijos istorijos klasikinai (istoristinei, arba kitais terminais – kontekstualistinei) paradigmai, taigi, kartu bus parodytas ir šio filosofinių istorinių tyrimų varianto pobūdis. Nagrinėjamoji metodologija Lietuvoje pradėta taikyti jau praėjusio amžiaus 7 dešimtmetyje (ja pagrįsti pirmieji Romano Plečkaičio tyrinėjimai), ji sėkmingai plėtojama ir pastaruosiu metu. Tai rodo problemų istorijos efektyvumą ir gyvybingumą skirtinguose „filosofiniuose klima-

tuose“ – ji geba funkcionuoti ir sovietinės okupacijos laikotarpiu, ir šiuolaikinių filosofinių tendencijų sąlygomis.

Straipsnyje siekiama šių tikslų:

1) išdėstyti filosofijos istoriografijos kontekstualistinės aiškinimo strategijos esminius bruožus;

2) apžvelgti minėti strategijai priskiriamos problemų istorijos metodologijos skirtingus teorinius variantus;

3) eksplikuoti šios metodologijos svarbiausius elementus Lietuvos filosofijos istoriografijoje, įvertinti jų funkcionavimą;

4) rekonstruoti problemų istorijos Lietuvoje kuriamus filosofijos raidos vaizdinius.

Problemų istorijos metodologijos taikymas Lietuvoje iki šiol nebuvo tyrinėt. Straipsnyje remiamasi šios metodologijos teoretikų (Nicolai'aus Hartmano, Karlo Raimundo Popperio ir kt.) veikalais, Haydeno White'o suformuluotu kontekstualizmo apibūdinimu. Straipsnis yra platesnio tyrimo – Lietuvos filosofijos istoriografijos metodologinės struktūros eksplikacijos – dalis.

KONTEKSTUALISTINĖ AIŠKINIMO STRATEGIJA FILOSOFIJOS ISTORIOGRAFIJOJE

Kontekstualizmas yra filosofijos istoriografijoje (kaip ir istoriografijoje apskritai) plačiausiai taikoma aiškinimo strategija, atitinkanti klasikinį (susiformavusį XIX a., istorizmo klestėjimo laikotarpiu) filosofijos istorijos rašymo modelį, kuriuo siekiama objektyviai paaiškinti praeities filosofinę teoriją rekonstruojant jos atsiradimo teorinį ir (arba)

socialinį kultūrinį kontekstą. Šis aiškinimo tipas itin atsižvelgia į filosofijos istorinę raidą, teorijų kintamumą, jų tarpusavio santykius. Kontekstualistas siekia nustatyti visus galimus (arba reikšmingiausius iš jų) tiriamojo objekto ryšius su kitais konteksto elementais.¹ Jei istorizmą (atsiribodami nuo daugybės galimų jo prasmų) traktuosime kaip

metodologinį reikalavimą kiekvieną praeities reiškinių individualizuoti, aiškinti ir suprasti jo epochos kontekste,² tai kontekstualistinę aiškinimo strategiją galima laikyti filosofijos istorijos tyrimų istorinės paradigmos išraiška.

Esminė kontekstualizmo atliekama procedūra yra vadinamoji istorinė rekonstrukcija – tyrimo objekto aiškinimas jo egzistavimo laikotarpio rėmuose, kitaip tariant, tam tikros konceptualinės struktūros (ją gali sudaryti atskiros istorinės atkarpos teorijų, visuomenės, kultūros ir kitų veiksmų visuma), kuriai tas objektas priklauso, funkcionavimo kiek įmanoma tikslesnis teorinis atkūrimas. Tokia rekonstrukcija tyrimo objektą traktuoja kaip jo konteksto produktą, t.y. kaip objektyviai funkcionuojančios sistemos elementą, o ne kaip filosofo subjektyvių paskatų ar kokių nors visuotinių dėsnių veikimo padarinį: kitaip tariant, iš aiškinimo struktūros eliminuojami nedokumentuoti – istoriškai nepatikrinami – subjektyvūs ar spekuliatyvūs metafiziniai filosofijos istoriją konstituojantys veiksniai.

Tiriamasis objektas potencialiai susijęs su neapibrėžta aibe konteksto elementų, juos sąlygiškai galima skirstyti į teorinius (istorinio laikotarpio teorijos, probleminė situacija) ir neteorinius (socialiniai, politiniai, kultūriniai, religiniai ir kitokie veiksniai). Kontekstualistiniu aiškinimu nustatant teorinių elementų tarpusavio ryšius, kuriama vadinamoji vidinė filosofijos istorija, o į teorinių darynių aiškinimą įtraukiant ir jų ryšius su minėtais neteoriniais veiksniais, kuriama „išorinė“ filosofijos istorija, reprezentuojanti istorinio konteksto įtaką filosofinėms teorijoms (ši vidinė ir išorinė istorijos skirtis suformuluota mokslo filo-

sofų Popperio, Imre's Lakatoso ir kitų veikaluose). Metodologiniu požiūriu grynoji išorinė istorija yra kultūros istorija, nes jos pagrindinis objektas yra įvairūs (nefilosofiniai) kultūriniai fenomenai ir procesai. Filosofinės teorijos šioje istorijoje atsiduria antrame plane, jų ryšiai su kultūriniais veiksniais dažnai iš kontekstualistinės analizės virsta filosofijos integravimu į kultūrinę-socialinę visumą.

Kontekstualistiniais tyrimais atliekama istorinė rekonstrukcija tėra formalus metodologinis karkasas, kurį galima užpildyti įvairiais tyrimo veiksmiais ir skirtingais rekonstruojamojo konteksto teoriniais elementais, kitaip tariant, istorinės rekonstrukcijos tarpusavyje gali skirtis savo „gyliau“: joms galima priskirti ir metodologiškai nesudėtingą pavienio filosofo pažiūrų deskripciją (kurioje kontekstualizavimo veiksmas apsiriboja parodymu, jog atskiri filosofo teiginiai, sąvokos ar principai perimti iš kito filosofo), ir sudėtingesnę tam tikro teorinio esinio kontekstualizavimą gautų teoretizavimo rezultatų lygmeniu (neatsižvelgiant į rezultatų gavimo prielaidas ir ieškant gatavų teorinių produktų kontekstinių ryšių), ir itin sudėtingą sprendžiamų problemų prielaidų genetinį tyrimą, reikalaujantį rekonstruoti teoretizavimo proceso struktūrą. Kontekstualistinės analizės metodologinė vertė priklauso nuo pasirinkto tyrimo objekto teorinės struktūros turtingumo ir jam paaiškinti reikalingų metodologinių veiksmų sudėtingumo, taip pat nuo to, kiek ir kokiomis papildomomis (nekontekstualistinėmis) priemonėmis praturtinama istorinė rekonstrukcija.

Lietuvos filosofijos istoriografijos didžioji tyrimų dalis sukurta pagal kontekstualistinį aiškinimo modelį. Chrono-

loginiu požiūriu šis aiškinimo tipas Lietuvoje egzistavo visais filosofijos istorijos tyrimų laikotarpiais. Pirmieji šios srities tyrimai priskirtini kontekstualizmui, kuris sovietiniu laikotarpiu buvo sėkmingai plėtojamas greta oficialiai privalomų marksistinių interpretacijų. Atga-

vus nepriklausomybę kontekstualistiniai tyrinėjimai plėtojami toliau bei sėkmingai konkuruoja su kitokiais teoriniais požiūriais. Šiame straipsnyje analizuosime konceptualiai vertingiausią kontekstualistinio aiškinimo metodologiją – vadinamąją problemų istoriją.

PROBLEMŲ ISTORIJS TEORINIAI VARIANTAI

Filosofinėje metodologinėje literatūroje esama bent dviejų problemų istorijos terminu įvardijamos metodologijos variantų. Vieno jų ištakos glūdi neokantinkų kurtoje filosofijos istorijos metodologijoje (Wilhelmas Windelbandas); šios paveiktas Nicolai'us Hartmannas suformulavo problemų istorijos, kaip filosofijos istorijos rašymo būdo, galutinį pavidalą.³ Filosofijos istorija čia traktuojama kaip amžinų filosofinių problemų sprendimo progresuojanti istorija: ji juda spirale, kurioje įgytą filosofinį pažinimą keičia teoriniai paklydimai, tačiau platesnėje perspektyvoje šios spiralės judėjimo kryptis veda link pažangesnio žinojimo. Problema suprantama (kantiškąja terminija) kaip filosofijos istorijos pažinimo galimybės sąlyga: filosofijos istorikas turįs naujai suprasti ir įvertinti praeities mąstytojų spęstas problemas; šis jo darbas yra tarsi tų pačių problemų naujų sprendimo variantų (kurie dažnai traktuojami kaip naujai atrastos problemos) prolegomenai. Čia implicitiškai glūdi filosofijos istorijos tyrimo aktualistinis aspektas: praeities filosofavimas neišvengiamai susijęs su dabartiniu, bet mes negalime laisvai taikyti savojo problemų sprendimo būdo ankstesniesiems vertinti (kaip daugelis aktualistinių pozicijų), atvirksčiai, mūsiškis mąs-

tymas nulemtas istorinio palikimo, kurį suaktualinę (įsisąmoninę) apskritai galime pradėti bandyti savarankiškai spęsti filosofines problemas. Kartu problema suvokiama kaip filosofijos istorijos egzistavimo esminė sąlyga, užtikrinanti filosofinio mąstymo istorinį tęstinumą, ji ontologizuojama: filosofinės problemos egzistuoja objektyviai, nepriklausomai nuo atskirų filosofuojančių individų – ne mąstytojas sukuria problemą, bet aprioriškai duotoji problema lemia patį mąstymą⁴ (čia problemą reikėtų suprasti kaip filosofinio mąstymo nekintamą formą – ji istorijos eigoje užpildoma konkrečiais skirtingais turiniais). Tokiu būdu iš filosofijos istoriografijos eliminuojami bet kokie subjektyvūs (psichologiniai, egzistenciniai ir kt.) bei objektyvūs neteoriniai faktoriai, filosofinė problema įgyja net filosofijos metafizinio determinanto statusą – Hartmanno metodologinė koncepcija įgyja filosofijos istorijos *filosofijos* bruožų.⁵

Kitas problemų istorijos variantas suformuluotas mokslo filosofijos ir istorijos teoretiko Popperio darbuose.⁶ Tai daugiau mokslo istorijai skirta metodologinė koncepcija, apimanti specifinius mokslo istorijos rašymo klausimus, tačiau keletą jos elementų galima aptikti efektyviai taikomų ir filosofijos istorio-

grafijoje – tai objektyvaus istorinio supratimo samprata ir probleminės situacijos istorinė rekonstrukcija. Šis nuo bet kokių subjektyvių veiksmų „apvalytas“ supratimas nagrinėja visuotinai galiojančių žinojimo teorinių elementų (Popperio terminais – trečiojo pasaulio objektų) konsteliacijas ir funkcionavimą. Istorinio supratimo kuriamas žinojimas yra tam tikras metateorinis žinojimo lygmuo: tai ne pretenzija spręsti teorinę problemą, bet siekis įgyti istorinį meta-teorinį problemos sprendimo supratimą.

Istorinio supratimo pagrindiniu uždaviniu Popperis laiko istorinės probleminės situacijos hipotetinį atkūrimą.⁷ Ši metodologinė procedūra žinojimą traktuoja kaip problemų atradimo ir sprendimo rezultatą: paaiškinti pasirinkto žinojimo fragmentą reiškia atkurti jo atsiradimą nulėmusių teorinių elementų konsteliaciją (probleminę situaciją – egzistuojančias teorijas, jų konkurenciją, turimų teoretizavimo rezultatų nepakankamumą ir pan.) ir remiantis pastarąja suprasti, kodėl buvo gauti būtent tokie problemos sprendimo rezultatai ar atrasta būtent tokia nauja problema. Probleminė situacija traktuotina kaip teoretizavimo pradinis taškas, kuris leidžia tam tikros žinojimo srities istorikui adekvačiai suprasti ir įvertinti nagrinėjamos te-

orijos naujumą: jei ši nuo pradinės situacijos skiriasi nežymiai, tai jos naujumas (ir išliekamoji vertė) bus menkas, o jei skirtumas labai didelis, tai tokie rezultatai gali būti traktuojami netgi kaip naujos problemos atradimas. Šioje metodologijoje tiriamosios teorijos vertė priklauso nuo to, kiek joje suformuluota naujų problemų arba pateikta esamų problemų naujų sprendimų. Probleminės situacijos istorinė rekonstrukcija reikalauja iš tyrinėtojo žinoti ir eksplikuoti platų tiriamojo laikotarpio teorinį kontekstą ir tiksliai nustatyti jo elementų tarpusavio ryšius; vengti savavališkų nepagrįstų interpretacijų ar spekuliatyvių prielaidų. Filosofijos istoriko kuriamas aiškinimas (taikant šią koncepciją) turėtų būti tarsi praeities filosofinių problemų atradimo (kurį lemia aukščiau išdėstyta probleminė konsteliacija) ir jų sprendimo proceso (filosofo savarankiško indėlio į trečiojo pasaulio visumą) pakartojimas, t.y. teoretizavimas remiantis istoriškai duotomis, o ne savo pasirinktomis prielaidomis. Šis pakartojimas skiriasi nuo psichologistinio pobūdžio hermeneutinių „išsijautimo“ procedūrų ir įvairių jų metafizinių variantų, nes išlieka teoriniame lygmenyje – operuoja teoriniais esiniais, o ne jų numanomais pagrindais transteorinėje tikrovėje.

PROBLEMŲ ISTORIJA LIETUVOJE

Lietuvos filosofijos istoriografijos kai kuriuos tyrinėjimus identifikuojant kaip problemų istorijos metodologijos taikymo atvejus, turime tokią situaciją: 1) nė viename iš jų nėra deklaruota, jog taikomos minėtos metodologijos teorinės priemonės (taip pat nėra ir priklausomybės

kitoms metodologijoms deklaracijų); 2) nors tyrinėtojai ir neatlieka metodologinės refleksijos, jų implicitiškai taikomos metodologinės procedūros atitinka problemų istorijos metodologijos aukščiau išdėstytus elementus: tai leidžia tokius tyrinėjimus identifikuoti kaip pri-

klausančius minėtai metodologijai, nors nėra duomenų fiksuoti sąmoningą šios metodologijos principų recepciją; 3) atskirų tyrinėjimų metodologinė struktūra skirtingu laipsniu atitinka problemų istorijos metodologiją, kaip tam tikrą tyrimo taisyklių idealų tipą: vieni tyrinėjimai (Plečkaičio, Kęstučio Masiulio) labai priartėja prie minėto idealiojo tipo, juose taikomų tyrimo taisyklių funkcionavimas adekvačiausiai atitinka teoriškai suformuluotus problemų istorijos principus; kiti tyrinėjimai šiuos metodologinius principus atitinka menkliau, dar kituose esama tik kai kurių problemų istorijos metodologijos aspektų atspindžių – sunkiai apibrėžiamų, nenuosekliai, apibendrintai taikomų metodologinių veiksnių, kurių struktūra turi kai kurių minėtos metodologijos bruožų. Šiame straipsnyje analizuosime tyrimus, labiausiai atitinkančius problemų istorijos principus.

Problemų istorijos metodologijos plačiausios apimties taikymo pavyzdžiu Lietuvoje laikytini Plečkaičio veikalai. Svarbiausiam iš jų⁸ pateiktuose tyrimo tiksluose galima išvėlyti aukščiau aptartos vidinės ir išorinės istorijos taikymo deklaraciją: „Lietuvos filosofijos istorija pristatoma kaip viduramžiais, Renesanso laikotarpiu, naujaisiais amžiais bei XX a. sukurtų filosofijos teorijų recepcija ir Lietuvoje kurtos filosofijos indėlis į visuotinę filosofijos paveldą. Ji pristatoma kaip filosofinių idėjų poveikio visuomenės gyvenimui, mokslų formavimosi, švietimo ir kultūros procesų raidos mūsų krašte pažinimas.“⁹ Vidinės istorijos konstravimas (jis atliekamas remiantis problemų istorijos metodologinėmis priemonėmis) papildomas ir nefilosofinio konteksto (išorinių veiksnių) įtaka fi-

losofijos raidai ir atvirkštine – filosofinių idėjų – įtaka visuomeniniam kultūriniam kontekstui: šis tyrimo aspektas artimas kultūros istoriografijai; funkcionuodamas kaip vidinės istorijos papildinys, jis leidžia filosofijos raidą vaizduoti ne abstrakčioje, nuo kitų kūrybos sričių atsietoje erdvėje, bet ir parodyti filosofijos padėtį platesniame, nefilosofiniame, kontekste.

Plečkaičio veikale dėstomos filosofijos vidinės istorijos struktūroje funkcionuoja šie svarbiausieji problemų istorijos metodologijos abiejų variantų elementai: filosofijos istorijos, kaip problemų atradimo ir sprendimo istorijos (arba probleminių situacijų kaitos), traktuotė, probleminės situacijos istorinė rekonstrukcija, objektyvaus istorinio supratimo preferavimas, progresyvios filosofijos raidos vaizdinys. Šie principai papildomi aktualizuojančiosios metodologijos – racionaliosios rekonstrukcijos – elementais, kurie praturtina istorinį probleminį tyrimą praeities ir šiuolaikinio filosofavimo sąsajomis. Problemų istorijos neokantiškosios tradicijos metafizinių implikacijų Plečkaičio (ir kitų Lietuvos filosofijos istorikų, daugiau ar mažiau taikiusių problemų istorijos principus) veikaluose nesama: jie orientuoti į filosofijos istorijos pažinimą, o ne į jos ontologinio statuso svarstymus.

Problemų istorijos metodologijos kūrėjai skyrė filosofinių sistemų ir filosofinių problemų istorijas. Hartmannas teigė, kad filosofijos istoriją galima traktuoti kaip filosofinių sistemų sistemą arba kaip problemų sistemą – sisteminis ir probleminis mąstymas yra du skirtingi mąstymo būdai. Pasak jo, filosofinės sistemos gali atsirasti tarsi iš nieko ir

staiga prarasti savo reikšmę – jų raida chaotiška, sunkiai struktūruojama. Problemų istorija yra nuoseklesnė, rišlesnė, besiplėtojanti pažangos linkme.¹⁰ Plečkaitis tiriamąją medžiagą struktūruoja remdamasis problemine prieiga: jo tyrinėjimų objektas yra filosofinės teorijos, traktuojamos kaip tam tikrų problemų atradimo ir sprendimo rezultatai. Taisant šią prieigą filosofijos istorijos pagrindinis struktūrinis vienetas yra problema¹¹ – filosofams tradicijos pateikiami konkretūs klausimai ir juos sprendžiant gauti rezultatai, kurie savo ruožtu lemia naujų atsakymų pateikimo galimybę arba poreikį kelti naujus klausimus (atrasti naujas problemas). Problema apima probleminę situaciją ir jos produkuojamą konkrečią teoriją kaip problemos sprendimo rezultatą.

Problemėnės prieigos taikymo filosofijos historiografijos metodologijoje sudėtingumas geriausiai atsiskleidžia ne tyrinėjant profesionaliąją filosofiją (joje tyrinėtojas jau randa pakankamai tiksliai apibrėžtus probleminius laukus, belieka paaiškinti jų susiformavimą; šiuo atveju problemėnės prieigos struktūra mažiau sudėtinga, nereikalaujanti identifikuoti, kurios problemos sprendimui priklauso kurie nors teoretizavimo rezultatai), bet į kurią plačios apimties filosofijos praeities vaizdinį įtraukiant ir neprofesionaliosios filosofijos idėjas, dažniausiai išreikštas vadinamuosiuose parafilosofiniuose (grožiniuose, publicistiniuose, religiniuose, teisiniuose ir kt.) tekstuose ir nesudarancias sistemingos struktūros. Plečkaitis šią problemą sprendžia esamą medžiagą dėstydamas ne pagal kūrėjų asmenybes (toks skirstymas sukurtų pavienių asmenų kūrybos, suprantamos

kaip filosofinė minisistema, galerija; taigi, suponuotų sisteminę tyrimo prieigą, tačiau neleistų susidaryti probleminės visumos vaizdinio), ne padrikai deskriptyviai pristatydamas jų pažiūras, bet sugrupuodamas minėtą medžiagą pagal spęstas praktinei filosofijai priskiriamas problemas. Tokiu būdu, pavyzdžiui, Renesanso epochoje (kurioje daugiausia parafilosofinės raštijos) svarstytieji dalykai įgyja sistemiškesnį pobūdį – atskiros problemos (žmogaus prigimtis, jo padėtis visuomenėje, pomirtinio gyvenimo lūkesčiai, valstybės ir visuomenės struktūra, bendrabūvis ir kt.) sujungiamos į grupes, kurias galima laikyti iš istorinės raštijos rekonstruotomis filosofinėmis disciplinomis (filosofine antropologija, religijos, socialine, politine filosofija).

Nagrinėjamame tyrime taikoma problemėnė prieiga sukuria tarsi konceptualinį tinklą, kuris, užmestas ant laisva forma pateiktų filosofinių samprotavimų masyvo, struktūruoja jį pagal profesionaliosios filosofijos sprendžiamų problemų modelį. Tai teigia ir tyrinėtojas: „Žmogaus problematiką aptardami istorijos, grožinės literatūros ir politinės publicistikos kūriniuose, humanistai istorinės ir filologinės antropologijos priemonėmis užčiuopė bendrąsias filosofinės antropologijos idėjas.“¹² Minėtas konceptualinis tinklas dažnai grindžiamas ir šiuolaikiniu probleminiu požiūriu (tokiomis problemomis ir jų sprendimais, kurių praeities mąstytojai dar nežinojo), todėl tokiais atvejais susilieja istorinė ir racionalioji rekonstrukcijos. Problemos, kaip pagrindinio struktūrinio vieneto, taikymas tiriant neprofesionaliąją filosofiją lemia tai, jog ši tampa bendramatiška profesionaliajai: parafilo-

sofiniai tekstai traktuojami kaip filosofiniams lygiaverčiai problemų sprendimų rezultatai, gauti remiantis probleminės situacijos teikiamomis teorinėmis prielaidomis, o ne kaip mąstytojo subjektyvių veiksmų išraiška ar vien tik visuomeninio kultūrinio konteksto atspindys (nors pastarojo reikšmė visiškai neeliminuojama).

Plečkaičio tyrinėjimų svarbiausia metodologine procedūra laikytina probleminės situacijos istorinė rekonstrukcija¹³: ji yra šio tyrinėtojo veikalų metodologinės struktūros branduolys, aplink kurį organizuojami šalutiniai, filosofinių istorinių problemų aiškinimą papildantys, elementai. Šis tyrimo principas tiesiogiai seka iš filosofijos, kaip problemų visu-

mos, sampratos: turimas teorijas traktuojant kaip naujų ar buvusių problemų sprendimo rezultatą (teoretizavimo proceso galutinį tašką) ir norint paaiškinti jų atsiradimą, tenka ieškoti pradinio taško – filosofinių idėjų konsteliacijos, lėmusios būtent tokį, o ne kitokį nagrinėjamąjį teoretizavimo procesą. Probleminės situacijos rekonstrukcija yra genetinio aiškinimo teoriškai sudėtingame – probleminiame – lygmenyje kūrimo svarbiausioji priemonė. Jos tikslas yra atkurti nagrinėjamos teorijos (išspręstos problemos) probleminių kontekstą, sudarytą iš ankstesnių tos pačios problemos sprendimų rezultatų, ir kartu nustatyti šios teorijos novatoriškus elementus (pažintinę vertę).

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Hayden White. *Metaistorija: Istorinė vaizduotė XIX amžiaus Europoje*. – Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 22–23.
- ² Žr.: Zenonas Norkus. *Istorika: Istorinis įvadas*. – Vilnius: Taura, 1996, p. 42.
- ³ Žr.: Nicolai Hartmann. *Der philosophische Gedanke und seine Geschichte*. – Stuttgart: Ph. Reclam jun., 1977, S. 3–77.
- ⁴ Žr.: ten pat, S. 7–8; A. B. Перцев. *Типы методологий историко-философского исследования*. – Свердловск: Издательство Уральского университета, 1991, с. 127–128.
- ⁵ Žr.: Jung-Min Kang. *Philosophische Philosophiegeschichte: Studien zur allgemeinen Methodologie der Philosophiegeschichte mit besonderer Berücksichtigung der Philosophie der Philosophiegeschichte* [Dissertation]. – Universität Konstanz, 1998. <http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=956427286> [žiūrėta 2007 10 02], S. 80–82.
- ⁶ Žr.: Karl Raimund Popper. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. – Oxford: Clarendon Press, 1972, p. 164–179.
- ⁷ Žr.: ten pat, p. 168.
- ⁸ Romanas Plečkaitis. *Lietuvos filosofijos istorija. I t.: Viduramžiai – Renesansas – Naujieji amžiai*. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004.
- ⁹ Ten pat, p. 14.
- ¹⁰ Žr.: Nicolai Hartmann. *Der philosophische Gedanke und seine Geschichte*, S. 36–38.
- ¹¹ „Pateikti mąstymo raidą reiškia aptikti problemą, kurios šį mąstymą palaiko ir teikia savią indėlį į ją“ (Ingeborg Heidemann. *Die Philosophie Nicolai Hartmanns im Aspekt der Probleme* // Nicolai Hartmann. *Der philosophische Gedanke und seine Geschichte*, S. 190).
- ¹² Romanas Plečkaitis. *Lietuvos filosofijos istorija. I t.*, p. 70.
- ¹³ Ši procedūra randama daugelyje tyrinėjimo vietų, svarbesnius pavyzdžius žr.: Romanas Plečkaitis. *Lietuvos filosofijos istorija. I t.*, p. 59–69, 84, 127–135, 162, 296–298, 312–320, 353–364, 382, 407–409, 429–432, 472, 491–492, 570, 582, 586–588.

B. d.